

SØRUM-SPEILET

NUMMER 4 - 2015 - 21. ÅRGANG

LIV OG RØRE PÅ SLORA MØLLE
GÅRDEN NORDLI I SØRUM I 1850-ÅRA. DEL 2
JORDENE SKJULER MINNER FRA FJERNE TIDER
JA, DE PENGA
SAFTING OG SYLTING

LIV OG RØRE PÅ SLORA MØLLE

Tekst og foto av Steffen Sætereie

BLAKER: Til tross for tidvis truende, mørke skyer, spilte værgudene på lag med arrangør og publikum på Slora Møllens dag, søndag 7. juni.

Nærmere 300 skuelystne var innom den gamle mølla ved Slorafossen i anledning det årlige arrangementet til Slora Møllens Venner.

- For 20 år siden tok Blaker og Sørums historielag over mølla, forteller Dag Winding-Sørensen, leder for historielaget og venneforeningen. - I løpet av årene som har gått, har utallige dugnadstimer og flere hundre tusen kroner blitt brukt for å sette i stand det flotte teknisk-industrielle kulturminnet i Blaker.

Heder og ære

En stor del av midlene har kommet fra Norsk Kulturminnefond. - Historielaget får Kulturminnefondets plakett for særdeles godt gjennomført arbeid. Dugnadsgjengen og ildsjelene bak prosjektet skal ha ros for at dette viktige kulturminnet blir tatt vare på, sier Simen Bjørgen, direktør i kulturminnefondet. Ordfører Mona Mangen takker de frivillige og fondet for innsatsen, og understreker at for Sørums Kommune, er denne kulturvernsatsingen av største betydning for sikring av identitetsmarkører og trivsel i bygda.

Mølle mestere i hesteskokasting

Nora Emilie Høglie (11) og Bjørn Undrum (76) gikk av med seieren i hver sin klasse, og ble med det rettmessige mølle mestere i hesteskokasting.

Undrum er en av flere ildsjeler som har jobbet for å restaurere mølla. Årets mølle mester meddeler at han har hatt ansvaret for turbinen fra 1908. - Med god hjelp fra Sørumsand Verksted (Rainpower), fikk vi reparert og rehabilitert turbinen. - Til neste år skal vi sette på vannet, sier han og føyer til at ettersom turbinen foreløpig står stille, så kjørte han en demonstrasjon av gårdskverna i stedet. Undrum er godt fornøyd med dagen og kan fortelle om mange smilende og interesserte mennesker.

Så kom sola

I kiosken var Blaker Bygdekvinne lag travelt opptatt med å selge forfriskninger, og de frivillige som jobbet med fuglekasse- og møllehjulsnekring, "vannparken" og hesteskokasting, hadde mer enn nok å gjøre gjennom dagen – og når Glommabredden avsluttet sin konsert, strålte sola om kapp med historielagets leder, Dag Winding-Sørensen. - Vi takker alle barn og voksne som kom for å dele denne fantastiske dagen med oss på Slora Mølle, oppsummerer Winding-Sørensen. - Særlig gleden til barna som snekret møllehjul og fuglekasser er en stor inspirasjon til å gjenta arrangementet neste år. ■

BLAKER OG SØRUM HISTORIELAG

Stiftet i 1970 ved sammenslåingen av Blaker historielag og Sørums historielag, og tilsluttet Romerike historielag og Landslaget for lokalhistorie.

Som medlem får du hvert år 5 nummer av Sørums-Speilet med lokalhistorisk stoff fra Sørums, og 4 nummer av Skytilen med stoff fra hele Romerike.

Medlemskontingent: 250,- per år.
Bankkontonummer: 1321.08.05189.

Vi vil gjerne ha nye medlemmer! Ta kontakt med historielagets leder Dag Winding-Sørensen på ivwind@online.no, eller via "Kontakt oss"-skjemaet på vår hjemmeside.

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Asbjørn Langeland – 63 82 00 85
Steffen Sætereie – 994 20 652
Anne-Marie Lund – 477 57 261
Dag Winding-Sørensen – 995 45 347

Adresse

Postboks 72
1921 SØRUMSAND

Telefon

Dag Winding-Sørensen
Leder
995 43 747

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykket av

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

Slora Mølle, 7. juni 2015.

Fra venstre: ordfører Mona Granbakken
Mangen, leder Dag Winding-Sørensen
med plaketten for særdeles godt gjennom-
ført arbeid fra Norsk kulturminnefond og
direktør Simen Bjørgen fra Norsk
kulturminnefond.
Foto: Steffen Sætereie

Lederens spalte

Sørum befinner seg i en brytningstid i presset mellom by og land. Tilflytting av mennesker med et fjernt forhold til primærnæringene skaper nye føringer i lokalpolitikken. Noe av det mest sære er enkeltes rop på innføring av markagrenser, straks etter at de selv har bygget og bor "midt i skauen". Forståelsen av at landbruk og skogbruk er næringer som har stått fadere for det vakre landskapet som utgjør Blaker og Sørum, setter seg ikke i takt med befolkningsveksten.

Dag Winding-Sørensen

Sørum kommunes politiske ledelse og administrasjon har et betydelig ansvar for å hegne om kommunens egenart. Sørums innbyggere har et behov for å finne sin identitet i Sørum. Ved å bli kjent med vår bosettingshistorie og næringsliv kan nye innbyggere finne verdier som vil styrke fellesarven for kommende generasjoner.

Vølneberg gamle skole er en viktig lenke i denne kjeden av identitetsmarkører. Med "en gammeldags skole" har historielaget sikret at alle bygdas fjerdeklasser de siste 15 årene har fått en føling med våre landbrukstradisjoner, vår husflid og vårt skoleverk. De oppløftende tilbakemeldinger vi får fra klasser og lærere gir oss inspirasjon til å fortsette dette arbeidet. Når Norsk Kulturarv tildeler historielaget Olavsrosa som tegn på fortjenestefullt engasjement, vet vi at vi er på rett vei. Da håper vi at kommunens administrasjon og lokalpolitikere ser det, og støtter historielaget i en videre utvikling av Vølneberg skole til et skolehistorisk senter.

Sørum Bygdebok er nok et viktig bidrag i sikring av kommunens formidling av felles historie og identitet. Arbeidet med Blaker-bygdene er i god gjenge etter at Sørums bygdelag er vakkert dokumentert i tekst og bilder. Historielaget formidler bygdebøkene gjennom sine nettsteder og publikasjoner. Det hadde vært å ønske, at også Sørum kommune blir en aktiv formidler av all litteratur som Blaker og Sørum Historielag forvalter. Alt for få lærere, kommunetilsatte og nye innbyggere er orientert om hva man kan finne av kunnskap om Sørum kommune.

Norsk Kulturminnefond er en aktiv forvalter av kulturminnevernet nasjonalt. Ved tildeling av fondets plakett for riktig restaurering på Slora Mølle, er historielaget gitt anerkjennelse i kretser langt utenfor Sørum. Meget av det arbeidet som legges ned i denne restaureringen sikter mot skoleverket, barn og barnefamilier. Samarbeidet med Fjuk skole har vært svært viktig for denne restaureringen. Det er å håpe at Sørum kommunes administrasjon og lokalpolitikere ser seg tjent med at flere enn Fjuks 7de klasse kan delta i praktisk-teoretiske skoledager på Slora Mølle i årene som kommer.

Blaker og Sørum Historielag er tuftet på frivillighet. Svært mange dyktige medlemmer har gitt meget av sin tid og sine evner opp igjennom årene, ofte mer enn hva vi kan forvente. Frivilligheten er en skjør plante som trenger god forståelse og godt stell. Blir frivilligheten oversett, visner den og dør. Det er å håpe at et nytt kommunestyre i Sørum, til forskjell fra det foregående, vil sikre at kulturarbeidet og kulturminnevernet får gode vekstvilkår i årene som kommer. I likhet med en rekke andre organisasjoner, har Blaker og Sørum Historielag en skrikende mangel på adekvate møte-, arkiv og kontorlokaler etter at vi ikke lenger var ønsket på Blaker Skanse. Det er svært vanskelig å dyrke det frivillige kulturarbeidet når kommunen ikke lenger ser seg tjent med en fullt bemannet kulturretat. En rullering av en kulturminnevernplan på overtid er også et uttrykk for hvilken prioritet dette fagfeltet har fått i forvaltningen i de senere årene. Vårt håp er at vi går bedre tider i møte.

Dag Winding-Sørensen

Gården Nordli i Sørum i 1850-åra. Del 2

Av Asbjørn Langeland

Fra Gabriel N. Aasgaards beretning om de første ti åra som eier og bruker av Nordli.

Del 1 av denne artikkelen sto i forrige nummer av SørumSpeilet (nr. 3 – 2015). Artikkelen er hovedsakelig et utdrag fra en lengre artikkel som sto i tidsskriftet Budstikken i 1860. Artikkelen i Budstikken bygget på Gabriel N. Aasgaards beretning om gårdsdrifta på Nordli.

Driftsmåte

Etter delen med regnskaper og oppgaver over avlinger, husdyrhold m.m. følger en lengre beskrivelse av driften av Nordli. Her fortelles det at kornåkrene hvert år ble gjødslet og tilsådd med en blanding av kløver og timoteifrø. I løpet av ni år er over 600 mål skogsbeiter oppdyrket og tilsådd med de nevnte grasfrøartene etter å ha gitt én kornavling. Gårdens samlede dyrka areal blir nå oppgitt til 1250 mål, av dette var ca. 700 mål eng og 200 mål beite. Det blir også opplyst at jordbruket på gården nå var kommet i en slik stand at eieren for fremtiden aktet å følge en annen driftsplan.

På en del av gården ble det praktisert et 7 års vekstskifte, mens det på den andre delen som lå lenger fra husene og var den største, ble praktisert 9 års vekstskifte.

Det sjuårige vekstskiftet så slik ut:

1. år: Sommerhvetete eller bygg på høstpløyd jord.
2. år: En del erter og en del poteter.
3. år: En del bygg og en del sommerhvetete som ble gjødslet.
- 4-7. år: Eng til slått.

Det ni-årige vekstskiftet var slik:

1. år: Havre, blandkorn eller bygg på høstpløyd jord.
2. år: Erter, poteter, havre eller havre og erter.
3. år: En del brakk til høstsæd, en del poteter, en del erter.
4. år: En del rug, en del bygg.
- 5-8. år: Eng til slått.
9. år: Beite.

Jorda ble gjødslet en gang for hvert planteomløp, men enga ble gjødslet bare det året åkeren ble gjenlagt til eng. Hvert mål jord ble påført 60 til 80 tønner gjødsel som ikke var blandet med jord. Men det ble blandet inn halm for å fange opp «gjødselens flytende del». Denne blandingen ble spredt kort tid før åkeren ble tilsådd.

Det årlige innkjøp av høy og halm blir kommentert slik: Hr. Aasgaard var kommet til den overbevisning at et hvert jordbruk som skulle gi et tilfredsstillende utbytte, måtte drives etter andre grunnsetninger enn dem som her i en rekke år har gjort seg gjeldende. Han hadde erfart at arbeidsomkostningene ved et uttærende jordbruk, der utbyttet hvert år blir mindre, gir forholdsvis lite av seg sammenliknet med det en oppnår ved en kraftig jorddyrking. Han innså at det høyst forskjellige utbytte som det samme jordareal kan gi, er en følge av jordens vekstkraft i forening med omhyggelig arbeid ved dyrkingen. Han besluttet derfor å benytte en større driftskapital til å utvide husdyrholdet delvis basert på innkjøpt fôr. På denne måten kunne han få den gjødselmasse som krevdes for å få et lønnsomt utbytte av jorda.

Jordbruksredskaper

Vi får vite hva slags redskaper som ble brukt på gården, men ikke hvor mange de hadde av hvert slag.

Ploger: plogene var av norsk, men forbedret konstruksjon.

Harver både med rette og krokete tinder ble brukt.

Exstirpator og rulleharv som er «arbeidede etter de beste mønstre». (En exstirpator var en ugrasharv).

Det brukes gjødselsleder med skuffer, kjerrer og vogner til innkjøring av høy og korn.

Fra 1854 hadde gården treskemaskin.

Husdyr

Gården hadde ca. 20 voksne arbeidshester. Av disse var det flere hopper, og det ble hvert år født føll. Avlshoppene var dels av Gudbrandsdals- dels av Romsdals-rase. «De er velbygde, kraftige og skikket til ethvert bruk.» Videre holdt man en «stodhingst» som gjorde tjeneste ved kavaleriet og ble brukt til å bedekke et passende antall hopper. Hingsten som var av Gudbrandsdals-rase hadde i flere år vært «meget søkt i omegnen». Den har fått et tallrikt avkom, og av disse har flere utmerket seg og blitt solgt til høy pris.

Hver hest fikk 20 skpd. høy i året i den tida stallfôringa varte (omtrent 9

Gabriel Nielsen Aasgaard.

måneder). Dette betyr at en hest fikk 23-24 pund høy om dagen. I tillegg fikk hesten 4 pottes havre med hakkels. Mens hestene sto på stallen, ble det brukt en betydelig mengde halm til strø for å fange opp urinen og øke gjødselen.

Buskaper (kuene) var av den smålenske rase «som er noe større enn vårt alminnelige fjellfe.» Det var Aasgaards erfaring at de smålenske kuene gav et bedre utbytte enn fjellfeet når de fikk tilstrekkelig vinterfôring og rikelig beite. (Den smålenske kurasen var forløperen for rødkollene som var nesten enerådende kurase på Romerike i første halvdel av 1900-tallet).

På Nordli hadde de forsøkt kryssing med okser av hollandsk rase samt med okser av korthorn- og ayrshirerasen. Kryssningen med ayrshireoksen hadde gitt avkom som utmerket seg både i størrelse og fullkommenhet i form så vel som i melkeytelse. Avlskveg av denne blandingen var «etterspurt med begjærighet», så man hadde bare for en del kunnet imøtekomme alle forespørlene om å få kjøpe avlsdyr.

Mens kuene ble innefôret, fikk hver ku omtrent 12 pund høy om dagen, i alt 10 skpd. i året, og omtrent det samme med halm. Den halmen som kuene ikke åt opp, ble brukt til strø. En del av høyet ble skåret opp til hakkels, blandet med agner og tilsatt noe salt til sørpe eller bløtfôr. Denne blandinga ville han for

framtida øke med to pottes havre- eller avfallsmjølk til hver ku daglig. Det var gjort forsøk med å gi kuene dampkokt eller varmt fôr, men etter Aasgaards erfaring var dette skadelig. Bløtfôret ble derfor alltid gitt kaldt, og vannet hadde den temperaturen det får når det har stått i fjøset noen timer. Vannet ble helt i vannette krybber «så at kveget til enhver tid kan slukke sin tørst»

Sauene på gården var en krysning av engelske får med grå hoder (South-downfåret) og en annen engelsk rase. Det førstnevnte slaget ga en altfor bløt og sammenhengende ull som det var vanskelig å behandle med de kardene som det var vanlig å bruke her til lands. Aasgaard hadde derfor funnet det nødvendig å krysse disse sauene med et annet engelsk saueslag som utmerket seg ved en god evne til å avsette kjøtt, samtidig som ulla var mindre fin. Denne krysningen var han godt fornøyd med, for avkommet var blitt større og «fedes med letthet», og ulla var blitt passe fin til alminnelig husbruk.

Vinterfôringa til en sau var 2 skpd. av det beste høyet og ett skpd. halm - iberegnet strø - samt noe mjøl. Til å slikke på fikk sauene en blanding av tjære, mjøl og salt som ble satt på en stabbe i sauefjøset. Til beite om sommeren fikk sauene flere år gammel eng som ikke led av væte, men gav et sundt og tilstrekkelig fôr av kløver og timotei. I 1859 hadde man hatt dette saueslaget i to år, og i denne tida hadde de solgt årsgamle lam til en middelpriis av 9 spd. og 60 sk. pr. lam. De årlige fôrkostnadene for en sau var 6 spd. og 60 sk., så fortjeningen for et årsgammelt lam ble 3 spd. I dette regnestykket har de ikke tatt med verdien av sauegjødsla, men det følger en omstendelig utregning av verdien av gjødsla fra ei ku. Videre har de beregnet at fôr til fem sauer tilsvare fôret til ei ku. Ei ku gir 70-80 tønner ublandet gjødsla, og avkastningen av hver sau kan settes til 14-16 tønner gjødsla. Hva dette var verdt i penger har man ikke beregnet.

Grisene var av en blandingsrase som var blitt til ved krysning av det «såkalte utahetiske slag» med svin av norsk rase. De siste var før krysningen meget store, men som vanlig er med norske svin av ublandet slag, var det ikke lett å få dem feite. Etter krysningen oppnår ikke grisene den samme størrelsen som før, men de kan klare seg med simplere fôr enn svin av ublandet norsk slag, og det er derfor lett å feite dem. Om sommeren ble grisene fôret med grønnfôr av kløver og vikker, og hvis det manglet, fikk de

godt og friskt gras. I tillegg fikk de hver dag noe myse. Om vinteren fikk grisene kokte poteter i blanding med lettkorn av de forskjellige kornslaga på gården samt noe surmelk og myse. Med dette holder de seg i godt hold, og for å få dem feite, behøver man bare en kort tid å gjø dem opp med erter som kokes, samt noe mel og sur melk. Ved ett års alder oppnår de en slaktevekt på 15 - 16 lispund, og når de er 1 ½ år gamle, veier de 23-24 lispund. Når de er 2 ½ år oppnår de en slaktevekt av inntil 30 lispund. (30 lispund = 278 kg).

Svinene holdes både vinter og sommer i et rommelig hus som alltid er godt forsynt med strøhalm. De befinner seg herved særdeles vel, fortærer fôret med begjærlighet, og tiltar hurtig i størrelse. Aasgaard selger hvert år svin for 200 spd, og et år solgte han for 400 spd.

Fra fjøs, stall, fåre- og svinerhus blir gjødselen bragt ut og lagt utenfor husene på et underlag av jord.

Husmenn og tjenestefolk

Nordli hadde på denne tida tre husmannsplasser. Hver av dem hadde 1-2 kuer, og de avlet omtrent så mye korn som husmannsfamilien hadde bruk for. Hver husmann fikk låne hester til plassens jordarbeid samt til vedkjøring. Videre fikk husmannen beite til kuene sine og nødvendig brensel (ved). Husene på plassene ble holdt i stand av gård-eieren, og husmennene betalte en årsavgift på 9 spd.

Husmennene kunne kjøpe de matvarene de trengte på gården til følgende priser:

1 tønne poteter	-	96 sk.
1 «-« havre	1 spd.	- 36 «
1 «-« bygg.....	2 «	- 48 «
1 «-« rug.....	3 «	- 24 «
1 «-« erter.....	3 «	- 24 «

Når husmennene arbeidet på gården, fikk de om sommeren 8 skilling og om vinteren 6 skilling om dagen pluss kost. Husmannens kone og halv voksne barn fikk både vinter og sommer 6 skilling pluss kost for en arbeidsdag.

Jeg har her foretatt en liten beregning. En spd. var 120 sk, det vil si at husmannen måtte arbeide 15 dager om sommeren for én spd. Når han betalte 9 spd. i årlig leie for plassen, betyr det at han måtte arbeide 135 dager for å betale den faste leien. For ei tønne poteter måtte han jobbe 12 dager o.s.v.

Tjenestefolk

Gården hadde hvert år 6 - 7 voksne tjenestekarere, 3 smågutter som var på legd, 4 voksne jenter og en «væxtringspige». En tjenestekar fikk 24 spd. i årslønn pluss en spd. i festpenger. I tillegg fikk han fritt opphold, kost og fulle klær. Fulle klær omfattet 1 frakk (ytterjakke) og 1 par bukser av vadmel, 2 par sko, 1 par støvler, 1 par ullstrømper med påstrikinger, 1 par ullvanter samt to skjorter. En husbondskar fikk 45 spd. i årslønn pluss fulle klær. Gutter i alderen 15 - 17 år fikk 12 spd. i årslønn og fulle klær.

Ei voksen tjenestejente fikk i årslønn 15 spd. pluss 1 spd. i festpenger, 2 par sko, 1 par støvler og ett pund ull.

Noen forklaringer:

En husbondskar var en arbeidsleder. I dag ville han kanskje blitt kalt formann. Væxtringspige var ei jente i oppvekst-alderen som bodde på gården og selvsagt deltok i arbeidet som alle barn måtte i den tida.

Mål og vekt:

1 skipund er ca. 160 kg.

1 pund er ca. 0,45 kg.

1 tønne: 144 liter. Vekten av en tønne korn vil variere betydelig etter hvilket kornslag det gjelder, men også etter kvaliteten på kornet. Grovt regnet kan en si at en tønne korn varierer fra ca. 80 kg for havre til 95 kg for hvete. Bygg og rug ligger mellom disse. ■

Nordli, 1912

Budstikken for 1860 har jeg fått låne av Arne Semb som har en innbundet utgave av denne årgangen, og som gjorde meg oppmerksom på at en her fant interessant stoff om Nordli. Er det andre av medlemmene våre som har gamle bøker med innhold fra Sørums, vil vi gjerne presentere det i Sørumspeilet.

Jordene rundt oss skjuler minner fra fjerne tider

Av Asbjørn Langeland

De siste par åra har en om høsten og tidlig på våren kunnet se noen karer på jordene i Frogner som fører et instrument i små sirkler foran seg. Instrumentet er en metalledetektor. Med den oppdager de gjenstander som ligger skjult i jorda ned til en dybde på 25 centimeter.

En metalledetektor gir lydssignal på alt som er av metall, og når en har fått signal, er det bare å grave til en finner den tingen detektoren har gitt signal på. Det de finner, er oftest små metallgjenstander som det er nesten umulig å oppdage når de ligger nedgravd i jorda. Alle funn er ikke interessante, ofte er det rusten spiker og annet jernskrot fra redskaper o.l. Men det har vist seg at jorda i Sorum også skjuler spennende ting som gamle mynter, spenner, spinnehjul og forskjellige bruksting fra fjerne tider. Flere av funnene er fra vikingtida. De eldste er mer enn 1000 år gamle, fra før slaget på Stiklestad og kristningen av Norge.

To av karene fra Frogner som driver med metallsøking, Arild Haugli og Tom Arne Ullersmo forteller at de begynte med dette høsten 2013. De er medlemmer i organisasjonen, Norges Metallsøkerforening, og i tillegg til de to har foreningen også et tredje medlem i Frogner, Roar Aas fra Lindeberg. Å søke med metalledetektor er en interessant hobby som både unge og gamle kan ha glede av. Utstyret som trengs, er en detektor, en spade og en god lupe. Denne hobbyen behøver ikke å koste så mye. De billigste detektorene kan en få for ca. kr. 2 000, men det lønner seg å kjøpe noe dyrere utstyr, og en kan få detektorer i mange prisvarianter opp til 12-13 000 kroner.

Lover og forskrifter må følges

Om en har kjøpt seg en detektor, kan en ikke bare gå ut på et jorde og begynne å søke. Først må en ha tillatelse fra grunneier. Videre er det flere regler fastsatt av myndighetene som en må kjenne til og følge. Reglene gjelder bl.a. områder der det ikke er lov til å søke, og behandling av de gjenstandene en finner. De viktigste reglene følger av lov om kulturminner. Loven regulerer behandlingen av fornminner, det vil si spor av menneskelig aktivitet før 1537. Faste fornminner er eksempelvis gravhauger, spor etter boplasser og gamle kirketufter. Man skal aldri søke nærmere enn 50 meter fra disse. For å unngå det har de som leter, "appen" kulturminnesøk på mobilen. Den viser på kartet alle registrerte fornminner. Hvis man finner gjenstander som er fra før 1537, er disse statens eiendom og må innleveres. For mynter er grensen 1650 og for samiske fornminner og skipsfunn er grensen 100 år. Det som blir funnet med metalledetektor, er løse fornminner. Mynter, smykker, bruksgjenstander osv. Arild og Tom Arne sier at mye av spenningen med denne hobbyen er å gjøre "research" før man går ut og søker.

Hvor er det interessant å søke?

De tre metallsøkerne har søkt på de fleste gårdene i Frogner og deler av Vesterskaun. De søker rundt bebyggelsen på gårdene og på jordene, men alle jorder er ikke interessante. Fra 1950-åra og framover til ut på 1980-tallet ble det brukt bulldosere til å jevne ut tusenvis av mål med leirbakker i Sorum, og der det har vært bulldosere, er det ingen vits i å leite. Men ellers kan det skjule seg interessante ting på steder der en ikke skulle vente at det var noe å finne. Kulturlandskapet vårt har vært brukt i århundrer, kanskje i flere tusen år. Selv om vi kjenner hovedtrekkene i bosettingshistorien, er det mye vi i dag ikke vet noe om. Boplasser er blitt ryddet og seinere lagt ned igjen, og

tuftene etter dem syns kanskje ikke mer. Veier og stier kan ha gått på steder der det ikke lenger er spor etter dem, og hva folk hadde med seg når de arbeidet ute på jordene, vet vi heller ikke så mye om. Flere viktige ferdselsveier har gått gjennom Sorum nesten like lenge som det har bodd folk her, og veifarende folk har brakt med seg ting som de kan ha mistet eller etterlatt seg som betaling for opphold og tjenester.

Mange av funna som Arild og Tom Arne har gjort, er så gamle at gjenstandene skal sendes til Universitets oldsaksamling, og da blir funnstedet registrert med nøyaktig angivelse av koordinater. I 2014 registrerte Oldsaksamlingen 114 nye funn i Akershus, og av disse sto Arild og Tom Arne for 10. I 2015 har de allerede funnet 15 registreringspliktige gjenstander.

Myntfunn

Det mest interessante myntfunnet var hos Rustad på Lunner. Der fant de i april 2015 en sølvmynt som var preget i Frankrike under Ludvig den Fromme, som var sønn av Karl den Store og regjerte fra 814 til 840, mange år før Harald Hårfagre samlet Norge. Denne mynten ble levert til Universitets oldsaksamling. Men de har også funnet flere andre mynter som var så gamle at de var avleveringspliktige.

På Søndre Refsum fant de en gammel sølv-dirhem, en arabisk mynt som antakelig kom til Norge i Vikingtida (se egen omtale av denne). På Bjerke har de funnet en lybsk sølvmynt som er slått i Glückstadt i 1621. Den gjaldt som 4 skilling i Danmark/Norge. Samme sted fant de en 1/8 Thaler (1/2 Reichsort) fra 1635. Myntherre var August I den Eldre av Braunschweig-Lüneburg-Celle, og den er utstedt i Clausthal. På Bjerke har de også funnet en annen mynt utstedt i Glückstadt, en lybsk 3-skingling fra 1667 som gjaldt som 6-skingling i Danmark/Norge. Noen av de eldste myntene er klippet i stykker slik at en kanskje finner en kvart eller en halv mynt. Dette skyldes at de gamle myntenes verdi tilsvarte vekten deres. Skulle man betale med en halv mark eller halv skilling, kunne man

klippe mynten i to og bruke den ene halvdel som betaling.

En mynt som det finnes mange av, er 1-skillingen fra perioden 1771-85 (regjeringstida til Christian den 7de). Disse finner de relativt ofte, og de har funnet opptil 4 stk. på én tur. Mynten ble produsert i over 55 millioner eksemplarer og over mange år ved tre forskjellige myntverk, Altona, København og Kongsberg. Myntene er i utgangspunktet like, men siden alle stemplene de brukte ble laget for hånd, oppsto det små forskjeller, og man kan ved å studere mynten se hvor den er laget. Det er faktisk utgitt en egen bok om denne mynten. Det finnes svært mange forskjellige varianter inkludert noen med skrivefeil. Denne 1-skillingen ble ofte kalt lykkeskilling. Grunnen til det kan være at 7 ble sett på som et lykketall. Det sies også at bønder ofte kasta en mynt på åkeren som et offer for å få bedre avling. Da ble nok denne 1-skillingen ofte brukt. Ellers har de funnet mange 1- og 2-skillingen fra tida 1810 – 1820. De eldste myntene er i sølv, men kobber- og bronsemynter er mer vanlige, og alle er ikke veldig gamle. Norge gikk over fra daler og skilling til kroner og øre i 1875, og forskjellige øremynter fra 1900-tallet finner de mange av.

Spenner, spinnehjul, knapper og andre ting

Mange av gjenstandene som graves fram, har sittet på klær, sånt som spenner og knapper. Noen av disse kan være meget gamle. De har funnet flere «fibulaer», en type draktspenner som i gammel tid ble brukt som hemper. På Øvre Vilberg har de funnet deler av en fibula som er fra 500-tallet, og hos Romsaas på Gran har de funnet en godt bevart fibula fra vikingtida, ca. år 1000. Godt bevarte spenner fra middelalderen (1200 – 1400) har de funnet både på Øvre Vilberg og hos Brændjord på Frogner. Bruddstykker av gamle skospenner finner de mange av. De har også funnet et spinnehjul i bly. Små spinnehjul var gjenstander som folk ofte bar med seg, og det er funnet mange av dem, men ofte var de laget av kleberstein, og da gir ikke metalldektoren signal på dem. På Nedre Vilberg, hos Andreas Wilberg fant de en reimfordeler fra vikingtida som har vært en del av en hestesele. Hos Haugland på Mo fant de et vektlodd fra 1700-tallet. Mange funn har de også gjort hos

Holt på Mo, særlig mynter fra 17- og 1800 tallet. Mo var skysstasjon på den tida så det er naturlig at det er mye å finne der.

Ellers var det før som nå, vanlig å miste knapper, og noen av knappene de finner er meget forseggjorte. Muskettkuler er noe annet som de ofte finner. Folk drev tydeligvis med skyteøvelser rundt om på gårdene. Knappene og kulene er ikke så gamle at de skal avleveres.

En gammel jernøks som etter formen å dømme, kan være fra vikingtida fant de på Vilberg hos Andreas Wilberg. Øksa er sendt til fylkesarkeologen for aldersbestemmelse, og de er spente på svaret.

Noen ganger kan en finne ting som har stor affeksjonsverdi for familien som gjenstanden opprinnelig kommer fra. Hos Andreas Wilberg fant de en gullring med inskripsjonen «Din Hilda

- 1914». Andreas Wilberg kunne ikke gi svar på hvem denne ringen kunne ha tilhørt, men han tok kontakt med naboen, Tor Frogner. Jorda som tidligere tilhørte Tor Frogners eiendom, ble for en del år siden kjøpt som tilleggsjord av Andreas Wilberg. Tor Frogners bestemor het Hilda, og hun giftet seg med Jens Kristian Frogner i 1914. Ringen må derfor ha tilhørt Jens Kristian Frogner som var Tor Frogners bestefar. Ringen er nå overlevert Tor Frogner som satte stor pris på å få den tilbake til familien.

Som en ser, kan jorda i Sørumsørum gjemme mye rart, endog reelle klenodier. Er du grunneier og ønsker å få undersøkt om det finnes skatter på eiendommen din, så kommer kara med metalldekteor gjerne på besøk.

På neste side følger bilder som er tatt av Arild Haugli og Tom Arne Ullersmo, og viser noen av de eldste gjenstandene de har funnet.

Dirhem funnet på Søndre Refsum

Roar Aas skriver følgende om funnet:

En dirhem er en eldre arabisk mynt med kufisk skrift. Disse myntene fremstår uten bilder, men med tekst om myntherre og pregeår. Dirhem var en sølvmyntenhet i det arabiske myntsystemet fra 600 til 1400 tallet. De tidstypiske funn i Norge er fra vikingtiden, da disse ble medbrakt fra handelsrutene i Midtøsten og farvannet rundt Middelhavet. Som handelsvare var en dirhem av godt sølv, alltid et ettertraktet betalingsmiddel. Vikingtidens Norge hadde ennå ikke fått noe myntsystem, og heller ikke egne mynter, derfor ble godt sølv brukt. Sølv ble kappet opp og veid, slik at handelen ble så riktig som mulig. Dette er grunnen til at man sjelden finner hele dirhemer her til lands, men bare en bit eller "klipp" som det blir kalt.

Dirhemen som ble funnet på gården til Svein Aalling, er fra tiden «samanidene dynastiet», år 874 til 999 e.kr. Myntherren var Ahmad Ibn Ismail 907 til 913 e.kr. Mynten er mest sannsynlig preget i år 910 e.kr og den er preget i Usbekistan eller Afghanistan. Hvordan denne mynten har havnet på Søndre Refsum er nok veldig uklart, men Svein Aalling kunne fortelle at Søndre Refsum har aner tilbake til vikingtid og kanskje enda lengere bakover. Det har også stått en kirke på eiendommen, kirken har blitt omtalt i år 1390 til 1400 som Rifseims Kirkia. Kirken er oppført som «øde» i biskop Jens Nilssøns register fra 1590 årene, og kirken har mest sannsynlig gått ut av bruk under reformasjonstiden. Plassering av kirken er usikker, men det antas at den sto et eller annet sted på jordet som i dag kalles kirkejordet.

SKILLING LYBSK FRA RUNDT 1620

2 skilling Lybsk slått i Glückstadt fra rundt 1620. Denne gikk som 4 skilling i Danmark og Norge. Funnet på Bjerke.

THALER OG REISCHSORT FRA 1635

1/8 Thaler - 1/2 Reichsort fra 1635.
Myntherre: August I den Eldre
Land: Tyskland **Stat:** Braunschweig-Lüneburg-Celle
Myntsted: Clausthal. En sjeldenhet funnet på Bjerke.

REMFORDELER FRA VIKINGTIDEN

Denne er en remfordeler (Seletøy til hest) Denne er fra Vikingtid ca år 1000. Funnet på Nedre Vilberg.

ANSIKT I BRONSE FRA MIDDELALDEREN

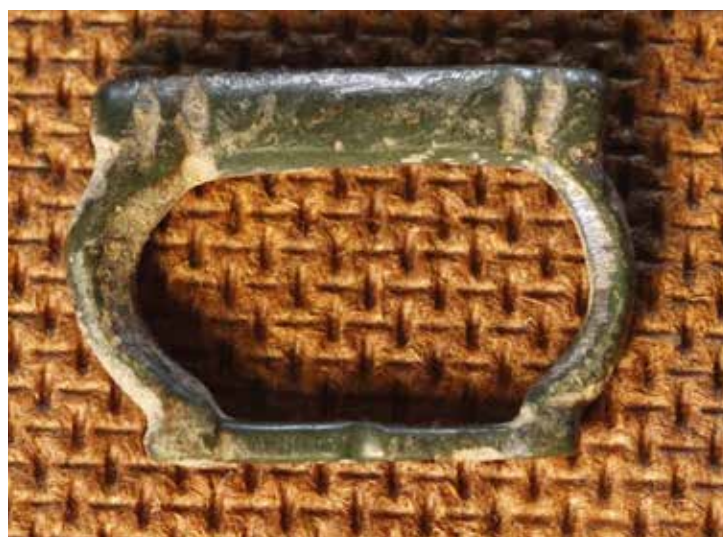
Denne er funnet på Fløgstad, like ved Trondheimsvegen. Er fra middelalderen en gang. Er hos fylkesarkeologen.

FIBULA FRA CA ÅR 500

Del av en fibula fra ca år 500, funnet på Vilberg.

SPENNE FRA 1250-1400

Spenne fra tida 1250 – 1400, funnet på Vilberg.

Ja, de penga...

- Om kredittmuligheter i landbruket i tidligere tider

Av Albert Hovind

Uansett hva en driver med her i livet, så er det ikke til å komme utenom at penger ofte kommer på tale, og i mange tilfeller – mangel på sådanne. Det kan være oppstart av virksomheter, husbygging, maskinkjøp og andre kapitalkrevende ting. Da må en kanskje ut på lånemarkedet og høre om det er hjelp å få.

På dette fotografiet ser vi flere av dem som er omtalt i artikkelen. Det er tatt på Ludvig Mørks 70-årsdag den 20.8.1939.

1.rekke fra v.: Olav Brekke (slektning av jubilaranten, lærer, Roven), Alfred Nyhus (styremedlem i banken og Blakers ordfører), jubilaranten Ludvig Mørk (formann i bankens styre fra 1920 til 1939, gårdbruker, Huseby), Kristian Mørk (jubilarantens bror, dyrlege, Hof i Solør), Kristen Graverholt (slektning av jubilaranten, gårdbruker, Kvevli)

2.rekke fra v.: Alfred Thoreid (styremedlem i banken, gårdbruker, Slora), Johan Flaamo (bank - og kommunekasserer), Jakob Jødahl (styreformann fra 1939, gårdbruker, Jødal), Kasper Delerud (formann i forstanderskapet og ligningsekretær).

Det fantes flere muligheter for både store og små bruk i ei bygd som Blaker:

- Driftskredittkassen for jordbruket
- Norges Hypotekbank
- Landkreditt
- De lokale bankene

I denne artikkelen blir Driftskredittkassen og vår lokale bank, Blaker Sparebank omtalt.

Driftskreditt

Driftskredittkassen hadde sitt hovedkontor i Oslo og små lokallag ute i distriktene. Noen av disse lagene var ikke større enn at de dekket en skolekrets. I Blaker var det to slike lag: Hogseth driftskredittlag som hadde tilhold alt vesentlig i Fjuk krets, og Mørk driftskredittlag i Mørk krets. Disse lagene lå tett innpå hverandre geografisk, og jeg kommer inn på dette senere.

Hva var så lagenes formål?

Jo, de skulle yte medlemmene lån til kjøp av husdyr, maskiner og andre jordbruksredskaper, bygging og reparasjon-

er av hus, vanningsanlegg, innlegging av vann og kloakk. Det kunne også gis lån til andre ting relatert til jordbruket, som f.eks. innkjøp av kunstgjødsel og såkorn.

Det var strenge krav til å bli medlem. Et medlem måtte:

- Være norsk statsborger
- Drive jordbruk innenfor lagets virkeområde (dette ble ikke alltid overholdt.)
- Være personlig skikket til å være jordbruker og /eller maskinholder enten en hadde egen jord eller ei.

Det kunne sannelig ikke være greit å være i det lokale styret og skulle gå god for lånesøkerens kvalifikasjoner!

Jeg skal her fortelle litt fra Mørk driftskredittlag ut fra protokollen.

Som vedtektene sier, måtte medlemmene være fra lagets distrikt, og i et så lite område kjente alle hverandre meget godt. Etter det protokollen viser, har lagets drift foregått i en rolig og saklig tone, uten noen synlige uoverensstemmelser av noe slag.

Laget hadde et styre på tre medlemmer med varamenn, to revisorer og en regnskapsfører. For å bli medlem av laget og lånekunde måtte hver enkelt kjøpe lotter (andeler) avhengig av størrelsen på bruket. I 1965 kostet en lott kr. 8. I følge protokollen og annet arkivmateriale fra laget på Mørk som dekker driften fra 1943 til 1968, hadde laget i 1965 23 medlemmer og 287 lotter. Utlån gjennom laget dette året var kr.28.553, et ganske beskjedent beløp etter våre dagers målestokk.

Lokalkunnskap og tett naboskap gjorde det sikkert noe lettere å ta kontakt ved behov for lån. En kunne kanskje stikke bort til formannen en kveld. En «gikk som en var» (i arbeidsklærne), fikk en kaffetår ved kjøkkenbordet og la fram sitt ærende. Alt var liksom enklere slik den gangen. Så fikk en antagelig som svar at det måtte sendes en skriftlig søknad til styret, så ble den behandlet der. For den som ikke enda var medlem, måtte det først sendes en søknad om medlemskap. Her var det

spørsmål om gårdens navn og størrelse, eierskap, drift, forsikringer og tall fra skatteligning. Eiendommen kunne også bli taksert av styret. Endelig antall lotter ble bestemt etter disse opplysningene. Når alt dette var ordnet og styret hadde behandlet lånesøknaden, ble det utstedt et gjeldsbrev på lånets størrelse og dessuten kjøpesummen. Dette var «med pant i løsøre, som helt eller delvis er kjøpt for lånet, til hele lånet med renter og omkostninger er betalt», som det het. Gjeldsbrevet avsluttes med lagstyrets vedtak om at lånesøknaden er behandlet og bevilget under forutsetning av at laget får bevilget et tilsvarende lån i Driftskredittkassen i Oslo. Avdragstiden var fra 3,5 år til 7,5 år avhengig av lånets størrelse og hva det skulle brukes til. Sårkorn og kunstgjødsel forfalt første høst. Ved større kjøp, som f.eks. traktor, måtte det settes opp en kalkyle som skulle godkjennes av herredsaeronomen. Så ble søknaden med alle tilleggsdokumenter sendt til Driftskredittkassen i Oslo med håp om det beste. Den hadde årlig et bestemt antall statlige millioner til fordeling i lokallagene. Det hendte nok av og til at potten var tom før året var omme, men det kom jo bestandig et nytt år med nye muligheter!

Hvor høyt lånebeløpet kunne være, ble bestemt av antall lotter og gårdens størrelse. I 1960 var for eksempel lånebeløpet for en eiendom under 60 da maksimum kr 4000. For eiendommer på 100 da og mer var beløpet kr 6000, og delt likt mellom drift (løsøre) og bygg/anlegg. I 1975 var grensen oppad for store eiendommer høynet til kr 20.000, og i enkelte tilfeller også større. Det viser at kostnadsøkningen til en viss grad ble fulgt med på, men når en vet hva investeringen kostet i de enkelte tilfellene, ble lånebeløpet en meget liten del.

Den 1.1.1966 ble Driftskredittkassen for jordbruket, Norges Hypotekbank og Norges Småbruk- og Bustadbank slått sammen til Statens Landbruksbank. I Mork-lagets første tid var det bare de mindre brukene som var låntagere, men etter hvert som kravene til flere og større maskiner og redskaper økte, ble alle bruk av alle størrelser medlemmer og låntagere. Som vedtektene sa, var det mulig å få lån til å legge inn vann og kloakk. Men det ser ikke ut til at det har vært gitt lån til dette i perioden 1943 -1968. På

denne tiden var det flere gårder der det var dårlig stelt med slikt, men det var likevel driften utendørs som kom i første rekke. De som hadde sin arbeidsplass innenfor husets fire vegger måtte nok bare være tålmodige og vente. Vannbæring var vanligvis kvinnfolkas jobb, og det var da så godt, reint vann i ilen nede i lia! Ikke var det langt dit heller. Utslagsvask? Helt nødvendig, det brukte vannet var det da bare å slenge ut på bakken, tenkte vel mannen i huset.

Som nevnt tidligere, grenset Hogseth og Mork driftskredittlag til hverandre. I 1960 kom det et brev til laget på Mork fra hovedkontoret i Oslo med spørsmål om sammenslåing med Hogseth-laget. Dette ble sikkert behandlet i styret, hvorpå formannen sendte et brev tilbake der han mellom annet skrev: « ... så for lagets vedkommende er det ikke noen fordel med sammenslåing, da bl.a. kommunikasjonen ikke ligger slik til rette at det vil være hensiktsmessig.» Hva mente han med ordet kommunikasjon her? Kanskje var det avstanden som var «lenger» den gangen? Framkomstmidlene var jo vanligvis sykkel eller spark, eller rett og slett å gå på sine ben. Foreløpig var det ikke så mange som hadde bil. Nei, det var nok tryggest å la det bli ved det gamle, en kunne aldri vite hva forandringer ville føre til. Men det er også en annen ting en kan lure på. Hva var grunnen til at det var to driftskredittlag her i den sørøstre delen av Blaker og ingen lag ellers i bygda? Hadde det noe å gjøre med at den nordlige delen av bygda, Svarstad krets (nå Haugtun), på folkemunne er blitt kalt «feitbygda»? Hadde de ikke behov for å låne penger der? Ikke vet jeg. De hadde jo banken i sin midte de da. Uansett er det sikkert at disse låneinstitusjonene rundt omkring i landet var til stor hjelp for jordbruket i en tid med store omstillinger.

Bank

En annen institusjon som yter lån i bygda er banken, i dette tilfelle Blaker Sparebank.

Her vil jeg fortelle litt om bankens første tid.

I 1919 ble Blaker adskilt fra Aurskog som egen kommune, og i den forbindelse ble det aktuelt å starte en egen bank. Det var nokså vanlig på den tiden at kommunene hadde egne banker. Mange Blakerfolk hadde brukt banken i Aurskog og hadde verdier der. Ved

kommunedelingen ble det overlatt til finansdepartementet å bestemme løsningssummen. Den ble satt til kr. 30.000 som var omtrent 1/3 av egenformuen i Aurskog Sparebank. Dessuten var det aksjer i Kongsvingerbanen som staten innløste i 1920. Aksjene utgjorde kr 16.606,82. Kr. 10.000 av disse pluss de 30.000 ble bankens grunnfond. De resterende kr. 6.606,82 ble brukt til innkjøp av jernskap og annet inventar. Banken ble opprettet i 1920, og åpningsdagen var den 16. april 1921. Lokalene var i det nye kommunehuset på Huseby som var bygd året før. Åpningstidene var onsdag og lørdag fra kl.10 til kl. 14. Men etter kort tid viste behovet at det det holdt at banken var åpen fra kl. 10 til kl. 12. Jeg husker godt Blaker Sparebank slik den var på 50-tallet. Banken disponerte to rom i den vestre delen av huset. Først var det et ekspedisjonsrom, og så var det et bakrom for styret. I ekspedisjonsrommet ble du møtt av en høy skranke. Den følte kanskje ekstra høy for den som skulle spørre om å få et lån, og den virket også høy for den unge kunden som kom med bankboka si. Lånesøkeren kom nok i «pussen», altså pene klær. Det var en alvorlig sak å låne penger, og det å se ordentlig ut kunne kanskje styrke kreditten? Ved siden av skranken var det et par stoler for dem som ventet på tur. Bak skranken til høyre stod skrivepulten. Det var et bord med en skråstilt kasse oppå, den minnet nesten om en talerstol, og der lå protokollene. Her ble alle dagens transaksjoner notert. Den som vandret fram og tilbake mellom skranke og skrivepult, var bankens kasserer. Det var ikke vanlig å sitte ned, kassereren gikk eller stod hele tiden, inventaret var laget for det. Men åpningstiden var jo kort, og ut fra det vi nå vet om arbeidsstillinger, var det vel ikke så galt heller. Den som ble ansatt som bankens første kasserer var trønderen John Flaamo. Han var da hele bankens administrasjon, og det var også hans etterfølger, Nora Karterud. Men etterhvert ble det ansatt en assistent. Det kan nevnes at Flaamo også var kommunekasserer, det sier jo noe både om tiden og de små forholdene i bygda. Men tilbake til ekspedisjonslokalet. I et hjørne var det et lite bord, og her satt bestandig en fra styret, vanligvis formannen. Vi er jo nå i bankbokas tid, da innskudd og uttak ble nøye notert og saldo regnet ut. Til slutt krevdes

	Innskudd	Tilgjeldende
10-42		2.510 30
1942		1.570 45
		4.080 75
		1.500 00
		2.580 75
		2.250 00
		5.330 75
		77 45
		52 42
		5.460 62
		32 42
		5.428 15

underskrift av både kassereren og en fra styret. Den gangen hadde vi altså bokstavelig talt «penger på bok», og bankboka ble oppbevart på et trygt og sikkert sted, som et verdipapir.

I det før nevnte bakrommet hadde styret sitt møterom. Her ble bl.a. lånesøknadene behandlet. Det var ikke så mange oppgaver banken hadde de første årene, noe åpningstida forteller litt om. Lånekundene kom for å betale renter og avdrag, noen kom med bankboka for å ta ut eller sette inn noen kroner. Hvis du skulle ta ut et større beløp, måtte du si fra i god tid, kanskje et par måneder i forveien. Så kom det da noen innom som søkte om lån, og dette var i grunnen det hele.

Ved årsskiftet leide banken inn en ekstra person som hadde som oppgave å føre på renter i bankbøkene som kundene leverte inn. På den måten var rentebeløpet klart til selvangivelsen som skulle skrives og leveres senest 31.januar.

Foruten styret hadde forstandskapet også sine møter. Jeg var en periode med i forstandskapet, og husker godt disse møtene. De fant sted i herredstyresalen i annen etasje. Det ene møtet var bl.a. årsmøte med valg av styre og medlem-

mer til forstanderskap. I det andre møtet ble årsberetning og regnskap gjennomgått. Et spesielt minne fra disse møtene på 50-tallet var at formannen til slutt alltid gav ros til kasserer for at protokoller var pent og ordentlig ført. Alt ble fremdeles skrevet for hånd, og en pen og tydelig håndskrift var viktig når slikt arbeid skulle utføres.

Når møtet var slutt, ble vi servert fine smørbrød og kaffe. Serveringen var vaktmesterens ansvar, men det var nok heller vaktmesterens kone som hadde smurt smørbrødene og kokt kaffen. Det første styret bestod av Ludvig Mørk (formann fra 1921 til 1939) og styremedlemmene Edvard Foss og L.G. Fjeld. Ludvig Mørk hadde for øvrig sin eiendom og sitt hjem bare 100 meter fra banken, altså kort vei på jobben!

Selv om banken ikke var stor den første tiden, har den på mange måter vært til stor hjelp for bygdas innbyggere gjennom disse nesten 100 årene. I 1955 var forvaltningskapitalen vel tre mill.

Flere ting gjorde at banken hadde en del svake år på slutten av 50-tallet og begynnelsen av 60-tallet. En av årsakene var mangel på større kunder, men utover i 60-årene bedret situasjonen seg.

Ligning

Når en hadde vært så heldig å ha fått lån og var kommet godt i gang med virksomheten, slik at det «kastet litt av seg», altså tjent noen kroner, så var det en person i kommunen som hadde som oppgave å se litt nærmere på det. Denne karen het Kasper Delerud. Han bodde på og drev bruket med samme navn oppe i Kapadosia, som en del av Fossum krets ble kalt. Han var ligningssekretær som det het den gang, og var ansatt av kommunen. Til hjelp hadde han en folkevalgt ligningsnemd. Vi er nå på 40- og tidlig på 50-tallet. Det var ikke så mange skjemaer å forholde seg til den gangen. Det var faktisk ingen regnskapsplikt i landbruket før den 1.1. 1956. Det var ingen lønnsoppgaver og andre papirer som kreves i dag. Det gikk dermed mye på skjønnsligning, slik at skatten måtte skrives ut til den enkelte etter beste skjønn.

Selvangivelse var alle pliktige til å sende inn, og den måtte være levert innen 31.januar. Det kunne nok være vanskelig nok for noen å fylle ut den, men da var ikke Kasper verre enn at han tok Blakken og sleden og reiste rundt i bygda og hjalp dem som trengte det. Han var en stødig og hederlig kar i all sin ferd, dessuten var han aktivt medlem av Blaker avholdslag, så her nyttet det ikke å prøve seg hverken med smiger eller skjenk.

Disse minnene sier mye om hvordan alt har forandret seg. I dag blir kanskje ligningspapirene dine behandlet av en ukjent saksbehandler et helt annet sted i landet. Er det en forbedring? Forstå det den som kan... ■

Kilder:

Protokoll og dokumenter fra Mork Driftskredittlag, Blaker Sparebank 75 år 1920-1955.

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Norsk Kulturminnefond

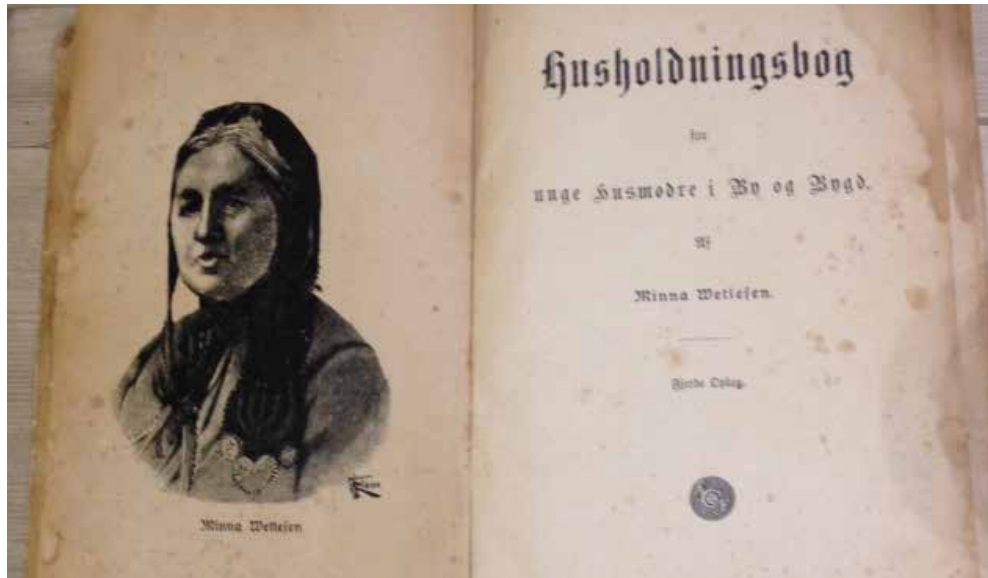

SPAREBANKSTIFTELSEN DNB

Safting og sylting på oldemors tid

Av Anne-Marie Lund

Sommeren har alltid vært en travel tid for dem som lever på landet. «Sommerferie» var tidligere noe som hørte bylivet til, det hadde de som arbeidet på fabrikker, butikker og kontorer. Her på bygda avløste den ene «onna» den andre. Når leveveien er å ta vare på markens grøde, må mye av arbeidet gjøres i sommermånedene.

Ikke før var slåttonna godt i gang, så begynte det mange kalte «bærstria». Det var en strevsom periode som ikke stod tilbake for «julestria» i så måte. Og som i julestria var det kvinnene som gjorde det meste av arbeidet.

I våre dager anser vi nok ofte både sankning og stell av bær og frukt til vinterforråd som en hyggelig avveksling og rekreasjon. Det blir framstilt så mange produkter industrielt som vi kan kjøpe, at å ha hjemmelaget syltetøy og saft blir et slags overskuddsfenomen, et resultat av en trivelig hobby. Mange synes at hjemmelaget smaker best rett og slett, og unner seg det av den grunn. Dessuten ser det ut til at det å ta vare på bær og frukt er blitt «trendy». Det er «kortreist mat», og dyrker en selv, kan en unngå sprøyting og slike uhumskheter. Denne sommeren har det vært flere oppslag i media som forteller at særlig skogsbær er sunt, de inneholder massevis av stoffer som vi har godt av å få i oss, og folk oppfordres til å gå på bærtur. Det er altså både hyggelig og sunt å ta vare på sommerens overflod, og det er ganske fort gjort også, i hvert fall sammenlignet med konserveringsmetodene som ble brukt før i tida.

Hvis vi går ca. hundre år tilbake, så var bær og frukt blitt et viktig tilskudd til

kostholdet. Allerede på 1600-tallet ble det dyrket hagebær som rips i Norge, men siden sukker var både dyrt og lite tilgjengelig, var syltetøy og andre konserverte matvarer forbeholdt «de kondisjonerte». For de fleste gjaldt det å spise godsakene mens de var å finne ute. Men etterhvert som sukker ble billigere og mer tilgjengelig, fikk flere og flere mulighet til å ta vare på dette. «Alle hadde bærkjerr», fortalte Hjørdis Ingjer, en over 90 år gammel nabo, da jeg spurte om dette. Var hagen stor, var det gjerne mange busker i lange rader, både rips, solbær, bringebær og stikkelsbær. Dessuten var det også før krigen ganske mange her i Blaker som dyrket jordbær både til eget bruk og salg. Men også de som bare hadde en liten flekk rundt huset, plantet bærbusker. Noe jeg husker godt fra barndommen, er den fraflyttede husmannsplassen «Bankhaug», som lå i Mohagan mellom Kvevli og Bruvollen. Her var bare litt av grunnmuren tilbake, men like ved den stod to busker som var fulle av rips om sommeren. Litt av et syn midt inne i skogen!

Vi skjønner jo at bær var viktig både ernæringsmessig og for å skape litt variasjon i menyen, og heldig var den som hadde krukker og flasker med «sommersmak» på lager utover vinteren. Frisk frukt og bær var ikke til salgs på butikken utenom sesongen!

Men hvordan greide de å ta vare på bæra gjennom vinteren for hundre år siden? Noe ble vel gjort omtrent som i dag, men mye var annerledes den gangen. Gamle kokebøker kan gi svar på slikt, og i mine gjemmer har jeg en kokebok etter mormor, Marie Nesset. Hun giftet seg i 1912, og fikk boken etter sin mor, Sina Lohne. Boken heter «Husholdningsbog for unge husmødre i by og bygd» og denne utgaven er fra 1902.

Forfatterinnen, Minna Wetlesen, grunnla den første husmorskolen her i landet, «Husholdningsskole for unge piger», på Abildsø gård i 1865. Det var faktisk et av de første forsøkene på å gi også jenter en form for utdanning. Først i 1890 sørget barna hennes for at det hun hadde skrevet for undervisningen her, ble samlet og trykt og gitt ut som bok. Den kom stadig i nye opplag de neste årene. Å lese gamle kokebøker er interessant av mange årsaker. Ingen tekniske hjelpemidler og begrenset utvalg av råvarer gir respekt for dem som likevel greide å sørge for mat til husholdningen, altså husmødre og tjenestejenter.

Sylting har fått et eget kapittel. Innledningen viser at Minna Wetlesen var opptatt av folkeopplysning, og hun ville få fram hvor viktig det er å ta vare på noe så sunt som bær:

«Vort land frembringer en mængde

deilige bær, som burde benyttes mer i vore husholdninger, end nu er tilfældet, baade for sin velsmag og for den nyttige forøgelse af vore næringsmidler, og ikke mindst fordi det vilde være særdeles velgjørende for os med vore lange vintre og de mange salte spiser, som alminnelig bruges paa landet. (.....)

Af saft og syltede bær kan man faa god dessertgrød og gode supper som er lette at tillave og passer særdeles godt ved siden af vor stabburskost.»

Så forteller hun hvordan man skal gå fram når bær syltes, og her blir det tydelig at dette er et møysommelig arbeid. Beskrivelsen starter når bæra vel er brakt inn på kjøkkenet. Mange arbeidstimer allerede er brukt for å få den dit. Plukking og sanking tok like mye tid og krefter som i dag. Dette var også vanligvis kvinnfolkarbeid, men kanskje så kvinnene på dette som en slags fristund? Det foregikk jo i hvert fall utendørs, og mange tok med en taburet til å sitte på når hagebæra skulle plukkes. Det var sjelden tid til å sitte ned ellers. Ofte ble småjentene også satt til slikt arbeid. Som jentunge måtte jeg ofte plukke rips og solbær, med streng beskjed om å plukke «reint», fordi alt skulle tas vare på. Det var nok enda viktigere på oldemors tid. Tur i skogen med bærs spann var kanskje en slags rekreasjon da som nå? Tenk å tilbringe et par timer for seg selv i bærs skogen, for noen var det rene luksusen! Uansett tok plukkinga tid, og måtte smettes inn mellom andre gjøremål.

Så skulle bæra renses. Ofte var nok rensing også en jobb for småjenter, og fremdeles var det slik i min oppvekst. Fryktelig kjedelig var det å dra ripsen av «rislene» og klippe tuppen av stikkelsbæra, og var skogsbæra plukket med bærpeller, var det like mye rusk som bær. Det tok sin tid, da som nå.

Med bæra rensed og på plass var det neste å finne fram hensiktsmessige kjørler og kokekar. På mange kjøkken var det vel ikke så mye å velge i, men fru Wetlesen anbefaler «en fortinnet kjedel eller emaljeret gryde». Krukkene som syltetøyet skal oppbevares i, må også stå klare - gullende rene, vasket med einbærlåg eller sterkt sodavann, og aller helst kokt.

Så skulle bær og sukker i kjelen. I dag tømmer vi sukker bare oppi rett fra posen, men den gang var det mer omstendelig. I boken står det: «Til syltning er det bedst at bruke raffinade eller Demarara, lyst og tørt sukker bør det idetmindste være. Af bær og sukker

tages af vegt like meget. (.....) Raffinade hugges op i temmelig store stykker, som først dyppes i vand, før disse legges i syltekjedlen, og koges saa, til sukkeret bliver klart, før bær haves deri.»

Så følger råd om at varmen bør holdes jevn. Dermed blir vi minnet på at det måtte jo fyres i komfyren hvis noe skulle kokes, selv på en varm og lummer dag. Så varmt det måtte bli på kjøkkenet! At svetten piplet fram er det ingen tvil om, for her måtte man stå og røre både lenge og vel; «en forsiktig og stadig omrøren», helt til bærene er vel gjennomtrukne av sukkeret, det kunne ta 15 til 20 minutter, sier fru Wetlesen. Innimellom må det «skummes meget nøyagtigt», ellers kan syltetøyet begynne å gjære. Endelig kan det øses opp i krukker som bindes over med blære eller pergamentpapir. (Papir hadde man ikke alltid tilgang på, slik det ble senere. I min barndom husker jeg det ble brukt matpapir og syltevoks til dette.) Fru Wetlesen anbefaler pergamentpapir, det er like tett som en blære, og er mye billigere. «Men benyttes blære, maa denne gnides i salt og mel og skylles i flere vand; derpaa bindes den stramt over krukken.»

Fru Wetlesen sier også at syltetøyet må oppbevares tørt og kjølig, men frostfritt. Når vi tenker på hvordan mange boliger var innrettet den gangen, forstår vi at å finne en gunstig oppbevaringsplass, heller ikke var enkelt. Uansett hvor syltetøyet ble plassert, må husmoren «etterse sine krukker». Har det gjæret, må det kokes opp igjen med mer sukker og litt natron og skummes svært godt. «Dette giver baade saft og syltetøy sin friske smag tilbake», sier fru Wetlesen. Når krukken blir åpnet fordi man skal servere en skål med syltetøy, må den «for hver gang bindes ligesaa omhyggeligt over som første gang, og blæren må vædes».

Minna Wetlesen er imidlertid opptatt av nye metoder som kan øke holdbarheten, og som kanskje kan gjøre det mulig å knipe litt inn på sukkermengden. Her anbefaler hun salicylsyre – to teskjeer til hver kilo bær. Det has i til slutt, for det bør ikke koke lenge. Hun tilføyer: «Flinke husmødre har erklæret, at de har kunnet bevare sine syltetøyer gode i 2 aar ved at bruge dette middel.»

Ettersom konserveringsmidler er blitt vanlig, og også andre oppbevaringsmetoder, har vi jo heldigvis kunnet redusere bruken av sukker og bevare smaken av bær bedre. Fru Wetlesen

hadde nok blitt begeistret over vårt «frysetøy», som smaker som om bæra skulle vært nyplukket! Hadde hun hørt hvor fort og enkelt vi lager det, hadde hun knapt trodd det.

Minna Wetlesen har ikke tatt med noen oppskrift på rørt tyttebær. Siden jeg husker de store «blåkrukkene» med tyttebær fra tiden før vi fikk dypfryser, fant jeg fram en av kokebøkene etter min mor, skrevet av en langt mer berømt husholdningseksper, nemlig Henriette Schönberg Erken. «Stor kokebok» kom ut i 1914, ble trykt i stadig nye opplag, og eksemplaret jeg har, er fra 1947. Her står følgende om «Rørt tyttebærsyltetøy»: «Rens bærene og ha dem i et fat sammen med sukkeret; rør det til samme kant i 2 timer». To timer! Jeg husker nok at tyttebær- røring var en prosess som til og med mannen i huset kunne hjelpe til med før vi fikk elektrisk «rørehjelp», men to timer er lenge! Fru Erken legger riktignok til at «Syltetøyet vil nok holde seg om man rører det bare ½ time, men det blir langt fra så godt».

Fru Wetlesen har imidlertid en oppskrift på tyttebærsaft: «Denne er lett at gjemme, den kan fylles raa paa flasker eller krukker, men saften bliver klarere og mildere paa smag, naar bærene henstaar 3-4 uger, før de afvrides. Saadan saft kan ogsaa koges med 375 g sukker til hver liter saft, samt med lidt hel kanel og hele nelliker; den er da meget god, fri for gjær og har en frisk smag, og er ogsaa god til supper og grød.»

Safting har også blitt en enklere prosess, særlig etter at saftkokeren kom inn på kjøkkenet. Men mange av oss husker nok taburetten som var snudd opp-ned, med et gas- eller flanelleskledet fylt av knuste bær bundet til stolbena i alle fire hjørner, og en stor bolle under som skulle ta i mot safta som piplet og rant. Vi husker kanskje også flaskene som lå til sterilisering i stekeovnen eller i en stor gryte på komfyren, korkene som lå i varmt vann for å bli myke, flaskekappen som ble varmet opp i vannbad og arket med etiketter som lå klare. Da saftkokeren kom i hus, ble taburetten og bærkledet, som etterhvert fikk en ubestemmelig brunlilla farge, borte. Gummikorker og skrukorker gjorde lakkingen overflødig.

Minna Wetlesen sier bare at friske og velmodne bær knuses og «afvrides», og settes på et kjølig sted for å «saftes seg».

Forts. side 15

Kongeskyss i 1788

Av Asbjørn Langeland

Kongelig besøk på Blaker Skanse. Fra forestillingen Arven i 2015 (Foto Jørgen Kirsebom)

Sommeren 1788 besøkte kronprins Frederik (seinere Frederik VI) Norge, og han var da på en lang reise etter landeveien fra Christiania til Trondheim. Reiser til lands måtte foregå med hesteskyss på dårlige veier. Det var bøndene som sto for all offentlig persontransport den tida, og kronprinsen måtte benytte den samme skyssordningen som andre veifarende

Skysstasjoner og skyssplikt

Langs hovedveiene som ble kalt kongeveier, var det faste skysstasjoner med én til to mils mellomrom. Avstanden mellom skysstasjonene ble bestemt etter når det var nødvendig å bytte hest. På skysstasjonene kunne også de reisende få mat og hvile, og det var mulighet for overnatting. De som drev skysstasjoner, hadde offentlig bevilling, og de måtte følge plikter og reguleringer som myndighetene bestemte.

Da jernbanen og seinere bilrutene kom i drift, fikk en ruteplaner med faste avgangstider hver dag. Slik var det ikke etter norske landeveier den gang hesteskyss var eneste framkomstmiddel. Skyss ble ordnet når det kom reisende som hadde behov for det. Skysstasjonene var lagt til gårdsbruk, og gårdens hester ble brukt både til å skyssveifarende og til arbeid på gården. Men det var ikke mulig hverken praktisk eller økonomisk å holde så mange hester og kjørekarer på en skysstasjon at en dekket behovet som veitrafikken medførte. Den som drev skysstasjonen måtte ofte skaffe hest og kjørekar fra andre gårder i nærheten, og han ble derfor kalt skysskaffer. Bøndene

hadde plikt til å stille opp når skysskaffer tilkalte dem, og det var gitt regler for hvilke gårder som skulle stille ved hver enkelt skysstasjon, og for hvor mye den enkelte gård pliktet å bidra med.

Langs veier med mye trafikk var skyssplikten en stor byrde for bøndene. De kunne bli tilkalt både i onnetider og ellers på dager som det passet dårlig å unnvære hest og kjørekar. Jeg skriver kjørekarer, men mange veifarende har fortalt om meget unge «kjørekarer», både gutter og jenter. I lang tid var det lite å tjene på de reisende. Veifarende øvrighetspersoner og militære, og det var de fleste reisende på 1700-tallet, skulle ha fri skyss. Andre som trengte skyss, måtte betale for seg. Ordningen med fri skyss gjaldt fram til 1816 da det ble vedtatt et offentlig reiseregulativ, og dette lettet nok en god del på byrden for bøndene. En av de veiene som hadde størst trafikk, var da som nå hovedveien nordover gjennom Romerike, Den Trondhjemske Kongevei. Langs denne veien må skyssplikten ha vært ekstra tyngende. I 1820-åra var den årlige gjennomsnittstrafikken på Mo i Frogner 2700 hester. Bøndene i Frogner kunne nok ikke dekke et så stort behov,

og det var sikkert mange gårder østover i Sørums som måtte stille med hest og skysskar på Mo. Skysstasjonen sønnafor Mo, Skrimstad i Skedsmo hadde f.eks. rett til å rekvirere hester fra Gjerdrum.

Store krav når kronprinsen reiste gjennom bygda

I boka Ullensaker 1660 – 1840 av Ulf Grøndahl er det referert et pålegg til lensmann Riis i Ullensaker om hvilket oppbud av hester og utstyr som skulle til når Kronprinsen med følge skulle reise gjennom bygda i 1788. Jeg har undersøkt med Statsarkivet om det finnes noe tilsvarende for lensmannen i Sørums, men det gjør det dessverre ikke. Statsarkivet opplyser at det finnes langt mindre arkivmateriale fra futen på Nedre Romerike enn fra futen på Øvre Romerike, og materiale vedrørende kronprins Frederiks reise finnes ikke i arkivet. Jeg går ut fra at kravet til skysstasjonen på Mo i Frogner har vært nokså likt det som ble forlangt for stasjonene på Dragvoll og Holen i Ullensaker, og jeg gjengir derfor det som Ulf Grøndahl har skrevet.

Kronprinsen med følge ble transportert av bøndene fra skyss-skifte til

skyss-skifte. Lensmann Riis fikk beskjed om at 120 hester måtte stå klare på Dragvoll for videre transport til Råholt. I brevet til lensmannen var det nøye spesifisert hva de enkelte hestene skulle skysses. Kronprinsens vogn skulle trekkes av fire hester, en rekke karjoler av to hester, noen skulle ha med kjerrer, andre skulle ha ridesal. For å unngå kaos på skyss-skiftene når 120 slitne hester kom inn, og 120 uthvilte hester skulle spennes for, skulle hver skysskar bære «fornødne billetter» med nummer som viste hvor hesten skulle brukes.

På tilbakeveien fra Trondheim dro kronprinsen gjennom Østerdalen til Kongsvinger. Opprinnelig var planen at følget skulle dra om Kløfta til Mo og videre til Christiania, og etter reiseruta skulle de da komme til skyssstasjonen Holen i Ullensaker (ved Borgen) den 24. juli. Her skulle også 120 hester stå klare når herskapet ankom. Av de 120 hestene skulle 49 ha seler, 6 ridesaler, 5 skulle ha med kjerrer, og 60

skulle være «løse». Reiseruta ble imidlertid endret, og kronprinsen la tilbakeveien om Blaker. Betalingen for å skysses de kongelige var 16 skilling pr. mil, og det var fire ganger så mye som vanlig skyssstakst.

Mens kronprinsen var i landet, måtte det både dag og natt være to hester på vakt ved hvert skyss-skifte for å kunne bringe eventuelle «expresser» til det kongelige følget. Hver vakt varte 24 timer, og ingen måtte forlate stedet før neste-mann var kommet.

En må derfor gå ut fra at de 120 hestene som bøndene i Ullensaker skulle stille med ved Holen, måtte erstattes tilsvarende ved Blaker skanse med 120 hester fra Blaker (og kanskje Aurskog). ■

FORTS. FRA SIDE 13 - SAFTING OG SYLTING PÅ OLDEMORS TID

Med «afvridding» mener hun nok taburetten og tøyestykket. Videre sier hun at dette må ikke stå for lenge, for da kan den gjære og tape seg i smak. Når safta deretter kokes med sukkeret, må den skummes vel slik at saften blir klar. I oppskriftene som følger, har hun oppgitt koketid for hvert bærslag, og foreslår også forskjellige kombinasjoner av bær som blir «velsmagende», som blåbær og rips og blåbær og stikkelsbær. I den siste kokes kanel og nellik med i saften, og da kan «denne saften gjemmes længe og har megen lighed med kirsebærssaft». Hun sier at flaskene må korkes «særdeles vel», og at «det er godt at have en liden teske cognac tilsidst på hver flaske, for at hindre luftens paavirkning».

Den gangen skulle alt altså tas vare på og brukes, og det gjaldt også bærrestene og det som var blitt skummet av. Det ble til «restesaft» eller «husholdningssaft». Bærmassen ble blandet med vann til det så vidt stod over og satt til gjæring et par uker. Hver dag måtte det røres grundig i dette. Så ble det silt av og kokt opp med sukker, dermed hadde man brukbar saft til mange formål. Det som ble skummet av under koking av syltetøy, skulle også tas vare på og spises, understreker fru Wetlesen. Man måtte bare unngå lagring og

servere det så fort som mulig.

I tillegg til bæra, skulle frukt og grønnsaker tas vare på. Her ble både sylting og hermetisering brukt. Hermetisering var et krevende arbeid som også førte til mer variert kost gjennom hele året. Norgesglass er igjen på moten, så kanskje hjemme-hermetisering blir den nye trenden? En artig hobby for oss med litt tid til overs? Minna Wetlesens kokebok har et langt kapittel om «Hermetisk nedlægning», men det får heller bli tema når vi nærmer oss slaktetida, ettersom kjøtt også kunne bli oppbevart i slike «daaser». Den gangen var det alvor - skjemt mat som måtte kastes, var en tragedie, og det var husmoras ansvar å sørge for at maten holdt seg.

Igen må jeg beundre tidligere tiders husmødre og alt de gjorde for å sørge for god og næringsrik mat til sine! ■

KILDER:

Minna Wetlesen: *Husholdningsbog for unge husmødre i by og bygd* (1902)

Henriette Schönberg Erken: *Stor kokebok* (1947)

Store norske leksikon

Norsk biografisk leksikon

STØTT VÅRE SPONSORER

Sørum kirke 850 år - 1166-2016

Møteplass gjennom historien – tilhørighet i fremtiden!

Av Gro Langeland - Foto: Jørgen Kirsebom

Sørum kirke fyller 850 år den 3. februar i 2016. En jubileumskomité, hvor Blaker og Sørum Historielag er representert, har laget et program som omfatter fire litt spesielle gudstjenester og syv konserter.

Jubileumsåret starter alt i 2015 med sang- og musikk-gudstjeneste den 29. november (første søndag i kirkeåret) og klassisk konsert den 29. desember.

Bok om kirken

Sørum menighetsråd har, med støtte fra Jubileumskomiteen, gitt ut en vakker gavebok om Sørum kirke gjennom disse 850 årene. Den kan kjøpes i bokhandelen på Sørumsand eller på Kirkekontoret.

Tilbud til skolene.

Barneskolene i kommunen får hvert år et tilbud fra Kirkekontoret om informasjon om kirkens arbeid og omvisning i de kirkene som skolen sokner til.

I forbindelse med jubileumsåret, er tilbudet betydelige utvidet og det er etablert et nært samarbeid med Jubileumskomiteen og Blaker og Sørum Historielag. I jubileumsåret får også ungdomsskolene et tilbud, og de inviteres i april 2016 til

konserteren "Musikk uten grenser" i Sørum kirke der skuespiller Birgitte Victoria Svendsen, sokneprest Gunnar Sem Kristiansen og musikkgruppen "Ellayali" med 13 musikere fra 7 nasjoner medvirker.

Mer informasjon om jubileet og de forskjellige aktivitetene blir bl.a. å finne på hjemmesidene til Kirkekontoret (www.sorumkirke.no) og Historielaget (www.sorumhistorie.no) samt på facebook, men merk dere allerede nå disse viktige datoene. ■

Gudstjenester i jubileets tegn

29. nov:	Jubileumsåpning. Musikk-gudstjeneste
7. feb:	Jubileumsgudstjeneste
4. sept:	Eukumenisk gudstjeneste
20. nov:	Avslutningsgudstjeneste

Konserter i jubileumsåret

29. des:	Klassisk konsert
3. feb:	Konsert med foredrag
17. april:	Religiøse folketoner
11. juni:	Sommerkonsert i Prestegårdslåven
18. sept:	Kirkekonsert/Jazz
16. okt:	Troens plass i folkelige viser.
19. nov:	Avslutningskonsert

Aktiviteter

22. okt - Jubileumsbok og ny salme

I forbindelse med 850 års jubileet for Sørums kirke har Eivind Johnsbråten skrevet tekst og musikk til en ny salme som har fått tittelen "En kirke av levende stener". Salmen blir presentert i Sørums kirke torsdag 22. oktober kl. 19. Forfatteren vil fortelle hvordan salmen ble til, og den blir fremført av "Joyful Noises" og organist Vera Kolmykova. Samtidig presenteres boka Sørums kirke 850 år. Religionshistoriker Øystein Morten som har skrevet mesteparten av boka, vil være til stede. Sissel Svendsen som har vært redaktør og medforfatter, vil fortelle om arbeidet med boka og presentere innholdet. Sørums menighetsråd inviterer.

Dette blir en fin opptakt til jubileumsfeiringen som starter med spesialgudstjeneste søndag 29. november, og følges opp med salmemaraton kl 17 samme dag. Vi er mange som gleder oss til å bli kjent med boka og høre salmen som er spesialskrevet til jubileet, og som vi sikkert får anledning til å synge mange ganger både under jubileet og i åra som kommer.

Historielagets kalender for 2016

Som mange av dere nok vil huske, døde Kjell Huseby som har stått for utgivelsen av vår kalender i 31 år, høsten 2014. Mange har satt pris på kalenderen, og Historielagets styre har ønsket å videreføre arbeidet. En kalenderkomité på fire personer, Kåre Bøhler, Elin Mørk, Anders Henriksen og Aage Monsrud har påtatt seg jobben. De melder at Kalenderen for 2016 vil være klar for salg midt i november. Det blir noen endringer i utformingen, men komiteen har forsøkt å lage et produkt i Kjell Husebys ånd. Nærmere om pris, salgssteder etc. kommer på Historielagets hjemmeside og på Facebook, og hvis du tar en tur på julemessa på Blaker Skanse 28.-29. november, får du helt sikkert kjøpt ett eller flere eksemplarer.

Hendt siden sist.....

Olsok på Vølneberg 29. juli

Den tradisjonelle olsokfeiringen på Vølneberg som er et arrangement som Sørums bygdekvinneklubb og Blaker og Sørums Historielag samarbeider om, ble en suksess i år også.

Været var svært utrygt, så vi valgte å droppe uteaktiviteter og samle folk innendørs. Det ble ganske trangt om plassen etter hvert som deltakerantallet nærmet seg 80, men der det er hjerterom, er det husrom, og folk ga tydelig uttrykk for at de hygget seg. Rømmegrøt er alltid populært, og bygdekvinneklubben bød i tillegg på deilige kaker og masse varm kaffe. Rød saft og mineralvann kunne man også få kjøpt. Årets foredragsholder var soknepresten i Sørums menighet, Gunnar Sem Kristiansen som snakket om Olsok og ga noen tankevekkende synspunkter om situasjonen rundt om i verden. Han hadde også tatt med seg gitaren sin og akkompagnerte til noen av allsangene. Mange av de fremmøtte hadde ikke sett Olavsrosa på plass ved inngangsdøra på gamleskolen før, så leder Dag Winding-Sørensen hadde i løpet av kvelden flere omvisninger og orienteringer om Olavsrosa og Norsk kulturarv og stakk ikke under en stol at vi i Historielaget er svært

stolte av denne utmerkelsen. Neste utfordring er å gjøre produktet enda bedre, og sørge for at mange av bygdas innbyggere blir kjent med Vølneberg gamle skole og alt folk kan oppleve der.

I Norsk kulturarvs medlemsblad, Kulturarven, nr. 73 september 2015, fant vi fore øvrig et to-siders oppslag om tildelingen av Olavsrosa til Vølneberg gamle skole, med mange fine bilder tatt av direktør Erik Lillebråten.

Amtmanninnen og hennes døtre

Kulturhistorisk foredrag og smaksprøver 15. september
Sted: Sørums bibliotek, Sørumsand.

Amtmanninnen og hennes døtre er ei kokebok som
speiler de kondisjonertes liv på 1800-tallet. Boka

inneholder oppskriftene etter amtmanninne Ditlevine Weidemann og hennes døtre fra Stenberg på Toten. To av forfatterne, Rita Wentzel-Larsen og Vigdis Bjørhovde, ga oss et spennende innblikk i livet på gården og familien Weidemanns historie. Meierigaarden Kro i Lørenfallet hadde laget løksuppe og eplepai basert på oppskriftene i boka og ca 60 interesserte tilhørere koste seg både med presentasjonen og med deilig servering.

Ganske mange signerte eksemplarer av kokeboka finnes nå i bokhyllene rundt om i bygda.

Arrangører var Folkeakademiet i Sørumsand, Baker bygdekvinneag, Blaker og Sørums Historielag og Sørums bibliotek. En trivelig kveld. Historielaget takker for hyggelig samarbeide og vil spesielt berømme bibliotekets folk for at de på kort varsel tok på seg å ta arrangementet i sine lokaler.

Nyåpning av Kulturstien fra Bingsfoss til Hammeren

Et 30-talls gjester samlet seg rundt ordfører Mona Granbakken Mangen da hun kl. 12 den 22. september klippet den røde snora som var spendt opp ved starten av den nyrestaurerte turløypa som går fra Bingsfoss og nedover mot Hammeren. Arrangementet var utsatt fra torsdagen før p.g.a. uværvarsler. Vi fikk dessverre litt regn denne dagen også, men det la ingen demper på feststemningen. Selve stien som ble etablert i 1994, er oppgradert så noe av strekningen også kan benyttes av rullestolbrukere. Det er satt opp i alt 23. nye flotte skilt med informativ tekst og lys. Helleristningene har også fått belysning. Stien er i alt 12.9 km lang (man må jo tilbake til bilen eller sykkelen igjen også). Takket være et godt og konstruktivt samarbeide mellom grunneiere i området, Sørums kommune, Akershus fylkeskommune, Blaker og Sørums Historielag, Bingen Lenseminneforening og Utmarksavdelingen i Østfold og Akershus har Sørums kommune nå fått en flott kultursti som er vel verd et besøk. Blaker og Sørums

Ordfører Mona Mangen klipper snora.
Foto Jørgen Kirsebom

Historielag har vært engasjert i kulturstien både på informasjonssiden og med ryddeoppgaver, men har også tatt på seg mye arbeid med den stien som går fra Bingsfossen til Rånåsfoss, Bingen Lenseminneforening har nå tatt på seg mye av oppgavene knyttet til den delen av stien som går til Hammeren.

RETTELSE TIL UTGIVELSE NR. 3, 2015, s.18: I teksten "7.mai og sykesøstera" er det en feil en leser har gjort oss oppmerksom på: sykepleierskens søster var ikke gift med ordføreren, men med dennes bror.

STØTT VÅRE SPONSORER

Økland
Sørumsand

T&B Hansen
Installasjon AS

Rusleturene i 2015

Historielagets rusleturer er dokumentert i Sørumspeilet helt tilbake til 1998. Slår du opp på "Rusletur" i Sørumspeilets database i historielagets hjemmeside, finner du hele 38 turer. Mye interessant er beskrevet der. Også i år er det avviklet fine rusleturer med god oppslutning av sprek ungdom i alle aldre, den yngste var 11 år, den eldste 88. De siste 8 årene er det Haakon Sandbraaten som har organisert turene. Han har sørget for god variasjon, dyktige turguides, og sikret at vandrerne har fått oppsøke mye variert natur og interessante kriker og kroker i kommunen. Neste år blir det en ny organisator som tar over. En stor takk gir vi fra historielaget til Haakon for god bistand. Turguidene fortjener også heder. En kort oppsummering av årets fire turer er:

Første rusletur:

"Bingen Lenser og lensebruka"

25 juni gikk rusleturen til lensene og Sør-Hammeren. Berit Leikhammer har trått sine barnesko ved Glomma og fløtingen. Ingen bedre guide kunne ledet rusleturen sørover forbi lenseplassene og frem til Sør-Hammeren denne dagen. Det var

ikke lange strekk vi gikk, men det var ofte stopp, for Berit har meget å fortelle om folk og boplasser, alt knyttet sammen med fløtingen i elva. Lensekarene har hver sin identitet. Mange av dem er nå så nedslitt av tidens tann at de knapt kan reddes. Men historien om fløtinga er historien om folket. Bingen lenseminneforening arbeider målrettet for sikring av tradisjonen med Fetsund Lenser. På Sør-Hammeren ble følget invitert inn til kaker og kaffe hos Laila og Hans som eier det gamle lensebruket. Husa på Sør-Hammeren står slik de var mens gården var bebodd og før elektrisk strøm ble vanlig. I Sørums Bygdebok bind 2, fra s. 479 kan du lese om disse bruka fra Kikut til Svartevja. Les også "Glomma gjennom Sørums".

Andre rusletur: "Sloras vannveier - 1"

Lærerinnestien går fra Auli kapell østover som beskrevet på nettet: <http://krampegammeln.blogspot.no/2012/04/herlig-hagaterreng.html>.

På denne turen var Hans Bjørge guide. Han førte oss 2,8 km sør om

Linntjernet som renner ut i Glomma ved Haga og til Falltjern som får vann fra Tresjøene og renner ut i Kjernsmotjernet, som igjen blir til Sloraåa som driver Slora Mølle. Dette nedslagsfeltet er vakker furuskog i bølgende lende med skrinne jord. Det forklarer de raske forandringene i vannføringen ved Slora Mølle like etter sterke regnskyll. Hadde det ikke vært for de mange gamle demningene som er bygget ved utløpene av de fleste tjern og sjøer i dette nedslagsfeltet, som her ved Falltjern, ville mølledriften vært henvist til flomdrift. Nå var det oppsynsmenn som styrte vannstanden ved disse dammene, sommer som vinter, og sikret en jevn drift. Sporene er fortsatt mange etter denne vannhusholdningen i de østlige skogene. Like før vi var fremme ved Falltjern passerte vi Fallet, den siste boplassen som er igjen etter en hel grend her inne på skauen. Fortsatt ser vi grunnmurer og steingjerder og gjengrodde enger og jorder. Til denne grenda, og flere innover, gikk lærerinna fra Haga i den tiden det var omgangsskole. Hardt var livet, men fritt.

Tredje rusletur:

"Pilegrimmer i Olavsgangen"

Pilegrimsleden fører gjennom Sørums over Gauteidvegen og Frogner gamle kirke, via Lindeberg, forbi Olavsgangen og Rulla til herberget i staburet på Vestre Arteid (se Sørums Bygdebok bind 4, s 304). Gunnar Ulvestad er historielagets anker-

mann for vedlikehold og merking av denne delen av pilegrimsleden. 13 august ledet han rusleturen over Vilbergfjellet, der vi fikk høre meget om fjellet som dette vakre skogområdet dekker, ikke minst gamle sagn om ulv og jakt. Disse områdene var også P.Chr. Asbjørnsens rike når han en sen vinteraften forlot Presterud etter en vellykket revejakt og bega seg til logiet sitt på Børke (Les Berte Tuppenhaugs fortellinger). Vår tur endte på den gamle husmannsplassen Rulla under Øvre Vilberg. Stedet er vakkert holdt i sin opprinnelige stil som et minne om husmannsvesenet (se Sørums Bygdebok bind 2, s. 379).

Fjerde rusletur, "Sloras vannveier - 2"

Vår siste rusletur for året gikk 10. september, igjen til Slora's Vannveier på grensen mot Nes og Aurskog. Vi oppsøker oppdemmede sjøer og tjern som har betydning for vannføringen i Slora. De fleste dammene står fortsatt, men alle trenger vedlikehold dersom de skal vare. På denne turen var Hauketjern målet. Dette er også demmet opp, og var en del av vannhusholdningen til sager og møller nedover. Bekken renner forbi Bøss sag og ut i Slora ved Kurland. På denne turen var Torbjørn Andresen en sikker guide. Han er full av historier. Opp etter Stagrimskleivene ble det slept en dampmaskin for 100 år siden, og den skar tømmer innpå plataet ved Vivangen. Rusleturen tok den vegen nå. Det ble en stri tørt. Vel inne ved tjernet var det rast, og snakk om gammel tid. Vannstanden i Hauketjern, liksom i mange av de andre vann og tjern i disse åsene, ble styrt av Huser på Mobæk, ved å åpne og lukke lukene i de to dammene som holder vannet. Det sikret en jevn tilførsel til møller og sager nedstrøms, sommer som vinter, avhengig av nedbør og snesmelting. Dette vannet har drevet Slora mølle i mange hundre år før det renner ut i Glomma. Hauketjern ligger høyt, på ryggen av åsen med vid horisont. Rett bortenfor er vannskillet. Fra nabotjernet Fjuktjern renner vannet til Bjørkelangen og Halden. ■

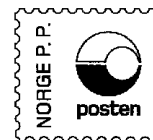
Billedtekster:

Bingen lenser - Foto Jørgen Kirsebom

St. Olavs Gang - Foto Jørgen Kirsebom

Sloras Vannveier - Foto Blaker og Sørums Historielag

Returadresse:
Blaker og Sørum Historielag
Postboks 72
1921 Sørumsand

ISSN 1894-8154

Rånåsfoss bru

-er blitt et flott kulturminne

Etter et sterkt engasjement fra enkeltpersoner, organisasjoner og politikerne i Sørum, besluttet Statens vegvesen i april 2012 å bevare Rånåsfoss bru.

Brua har nå gjennomgått en rehabilitering. Hovedjobben har vært å overflatebehandle alt stålet, men som mange beboere på Rånåsfoss har oppdaget vil brua også få en fantastisk belysning.

*I disse dager gjøres den siste finpussen og det planlegges en nyåpning av brua i oktober/november.
(Foto: Jørgen Kirsebom)*

